

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 323.281:37.014]"1920/1930"

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-1(339)-1-5-21

Бривко Микола Вікторович,

науковий співробітник Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили», аспірант ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
niksneg425@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7959-8505>

ПОЛІТИЧНЕ ЦЬКУВАННЯ ОСВІТЯН У 1920–1930-х РОКАХ ЯК ЧАСТИНА ПОЛІТИЧНОГО РЕПРЕСУВАННЯ

Політичні репресії більшовиками власного народу, і насамперед представників інтелігенції, зокрема й освітян, були складовою частиною радянського тоталітарного режиму протягом усього його існування. Найбільшу свою сутність вони проявили у добу становлення режиму у 1920-1930-х роках. Безпосередньо частиною цього процесу репресування було політичне цькування, тієї чи іншої постаті майже в кожному середовищі українського суспільства. Що спричиняло поширення такого явища, як «боротьба з ворогами народу», уявних в свідомості керівництва радянської влади, в усіх закладах, установах та організаціях. У той же час, для сучасного суспільства, все ще залишається актуальним питання політичного цькування, як і питання якими ж методами відбувалося і відбувається це і як впливає на людину і суспільство в цілому. Та найголовніше як протидіяти цьому в сучасному світі, і в Україні зокрема в умовах протистояння з Російською Федерацією.

Мета роботи представити добу становлення тоталітарної системи та «боротьби з ворогами народу» очима замовників, ідеологів, організаторів, пропагандистів через долю людей – освітян, які зазнали політичного цькування у 1920-1930-х роках на основі вивчення архівно-кримінальних, архівних справ, документальних джерел, зокрема публікацій в засобах масової інформації, насамперед освітніх. Та з'ясувати як політичне цькування застосовувалось і як впливало на людину і усе суспільство радянської України у той час.

Об'єктом вивчення є матеріали щодо висвітлення політичного цькування відомих постатей освітньої галузі радянської України у 1920-1930-х роках.

Предметом вивчення є публікації в засобах масової інформації УРСР, насамперед освітніх й дитячих, матеріали інших документальних джерел, у тому числі усних свідчень та мемуарів, щодо політичного

цькування, переслідування освітян та пов'язаної з цим «боротьби з ворогами народу» в освітньому середовищі радянської України.

Розглядаючи історіографічний дискурс, котрий розкриває стан дослідження, можна констатувати, що тривалий час питання політичного цькування освітян у 1920-1930-х роках було поза уваги науковців, що у своїй більшості розглядало це питання лише у загальному контексті вивчення історії політичних репресій та історії освіти на території України або щодо певних особистостей, навчальних закладів чи регіонів. Серед них, найбільш відомою є монографія В. Марочка й Г. Хіллінга (2003), в якій наводиться узагальнюючий зріз політичних репресій проти учителів та викладачів, не охоплюючи усі аспекти політичних репресій щодо освітян.

У той же час наукових праць, що висвітлюють політичні репресії освітян УРСР у 1920-1930-х роках, можна назвати йще чимало, проте лише невелика частина науковців торкаються такого аспекту, як висвітлення радянською пропагандою політичних репресій і політичного цькування зокрема. На цьому у своїх працях зосереджував увагу С. Кропачов (2011а; 2011б), а певні нюанси досліджував О. Попов (2011) та М. Бривко (2016; 2018).

Проте зазначена тема дослідження є не вичерпною і потребує достатньо глибшого вивчення, як для розуміння масштабів політичних репресій освітян УРСР 1920-1930-х років, і дослідження долі невинних жертв радянського тоталітарного режиму, так і для розуміння усього спектру методів й механізмів політичних репресій і цькування викладачів та учителів, як однієї з соціально-професійних груп населення.

З приходом до влади більшовики людей розумової праці завжди критикували за так звану «дрібнобуржуазну ідеологію», яку вони начебто намагалися нав'язати масам. Ця ідея тривалий час служила обґрунтуванням і причиною політичного цькування, переслідування та репресій радянською тоталітарною системою багатьох викладачів вузів, учителів шкіл тощо.

Водночас представники освітньої галузі мали подвійну цінність для влади. Окрім суто освітньо-виховних, воно мали виконувати ідеологічно-пропагандистські завдання. Крім того, велику роль, як невід'ємну складову державної системи, ідеологічною трибуною культурно-освітньої та політико-виховної роботи серед населення мали засоби масової інформації, зокрема дитячі й освітні. Про що неодноразово наголошували в своїх виступах Н. Крупська, А. Луначарський, С. Шацький, П. Блонський та інші радянські педагоги й урядовці того часу. Газета «Народний учитель» з цього приводу писала: «*Поволі й професійна преса стає рупором комуністичних ідей*» (День преси, 1927, с. 1).

Саме газети та журнали мали давати читачам загальноприйнятій партією лозунги та положення, паралельно розгортаючи пропаганду «основ лєнінізму», а в подальшому «культу особистості» Сталіна і

відповідно боротьбу радянської влади з «чисельними» «ворогами народу». Світлана Маркова вказувала, що особливістю преси другої половини 1920-х – початку 1930-х рр. було те, що вона розмовляла з пересічними громадянами у мирний час, як із солдатами на війні, використовуючи гасла, заклики, звернення, команди (Маркова, 2015, с. 270). Фактично українська журналістика, дитяча й педагогічна у тому числі, в складних умовах ідеологічної боротьби, контролю ставала дієвим інструментом й засобом політичного тиску й цькування так званих «ворогів народу», «рупором» пропаганди цієї боротьби.

Слід відзначити, що аналізуючи публікації 1920-1930-х років у засобах масової інформації, крім висвітлення суспільно-політичного, культурного життя країни і світу, переважно під радянським кутом зору, і охопленням певних соціальних верств населення на які вони розраховані, ми спостерігаємо два пов'язаних між собою напрямку тематики цих публікацій.

З одного боку це статті щодо висвітлення показових судових процесів як метода впливу й психологічного тиску на суспільство, зокрема на освітнє й дитяче середовище, із демонстрацією активної боротьби радянської влади з «ворогами народу», як одних з головних перешкод у розвитку країни. А з іншого боку персоналізація цих уявних «ворогів народу», у зв'язку з чим починається активне політичне цькування конкретних постатей й установ, і торкалося це усіх без винятку.

У той же час ця боротьба неможлива без певних орієнтирів. Саме на боротьбу з «ворогами народу» наголошував в своїй доповіді «Про хиби партійної роботи і заходи ліквідації троцькістської та інших дворушників» на пленумі ЦК ВКП(б) 3 березня 1937 року Й. Сталін, де головними ворогами радянської держави оголосив троцькістів. Доповідь було надрукована не тільки на сторінках центральних суспільно-політичних газет, а і в спеціалізованих педагогічних й дитячих виданнях, зокрема в газеті: «Шлях до знання» (м. Київ) (Про хиби, 1937а), в журналі «Комуністична освіта» (м. Київ) (Про хиби, 1937в) та інших освітніх виданнях. Хоча подібне було і раніше. Та без конкретизації і персоналізації цих «ворогів народу» здійснювати політичні репресії складно. Тому політичне цькування освітян стає безумовною частиною усього процесу політичних репресій 1920-1930-х років.

Вже у 1929 році в журналі «Работник просвещения» (№ 19) у статті «Правый уклон свил себе прочное гнездо в педагогике» В. Шульгін звинувачує у правоопортуністичних поглядах директора єврейської художньо-промислової школи м. Києва Марка Ісайовича Епштейна, котрий вказував на труднощі впровадження принципів політехнізму в школах (Кліцаков, 1990, с. 61). Наслідком цього було закриття школи та переїзд М. Епштейна у 1932 році до Москви та поступова зменшення його науково-педагогічної діяльності.

Більш агресивніше й масштабніше цькування ми бачимо стосовно педагога, науковця, академіка ВУАН Сергія Олександровича Єфремова, одного з лідерів «Союзу Визволення України». І це спостерігається у статтях: «Протест проти виступів Єфремовщини» (Протест проти, 1928), «Єфремовщину засуджено» (Н.Н. Єфремовщину, 1928), або у статтях А. Хвилі (1930, 1933а, 1933б). До того ж, у березні 1929 року VI з'їзд Рад Переяславщини окремим пунктом прийняв декларацію освітян, в якій виступали із засудженням діяльності академіка С. Єфремова (Тарапон, 2014, с. 149). А в газетах «Комуніст» та «Чорноморська комуна» повідомлялось, що 23 листопада 1929 року у Харкові на мітингу студентів й викладачів вищих навчальних закладів спалювалися солом'яні фігури Єфремова й Чеховського (Жертви, 1993, с. 161). При цьому голова ДПУ УРСР В. Балицький закликав студентів «... очиститися от всякої гязи и еще настойчивее строить украинскую пролетарскую культуру» [мовою оригіналу] (Там само, с. 161).

В результаті, академіка Сергія Єфремова у 1930 році під час показового судового процесу над «СВУ» було засуджено до 10 років ув'язнення, а у 1939 році він загинув в одному із таборів.

Політичного цькування з боку влади у засобах масової інформації і в рідній установі, хоча і без такої трагічної долі, як у Єфремова, зазнав завідуючий кафедри акушерства і гінекології Київського медичного інституту, професор Олександр Іванович Крупський (1875-1943).

23 вересня 1937 році в газеті «Пролетарська правда» друкують статтю «Подвійна «бухгалтерія» професора О. Крупського. Шкідницька діяльність дворушника і його ворожого «ядра» в акушерсько-гінекологічній клініці № 1 Київського медичного інституту», яка стала першою ластівкою, і приводом для проведення зборів колективу факультетської терапевтичної клініки медичного інституту, де директор клініки, академік Микола Дмитрович Стражеско «висловив своє глибоке обурення підлою дворушницькою діяльністю замаскованого буржуазного націоналіста Крупського, що протягом багатьох років вів розкладницьку роботу в стінах медичного інституту» (Крупському, 1937, с. 4). В резолюції зборів вказується, що «колектив клініки вимагає негайного звільнити Крупського з кафедри, позбавити звання професора та зняти його з роботи в медичному інституті» (Там само).

Збори відбулися і в очній клініці медичного інституту, де директор клініки, професор Михайло Андрійович Левицький вказував, що: «Крупський – ховаючись за ширмою медичного інституту, фактично вів розкладницьку антирадянську роботу протягом останніх років. Про це дехто знав, дехто сигналізував, але ворога не виявили як слід...» (До кінця, 1937, с. 4). Ці виступи були надруковані.

Незабаром виходить йще одна стаття з резолюцією загальних зборів лікарів акушерсько-гінекологічної клініки медичного інституту, де зазначалося, що: «Викриття підлабузника Крупського, який оточив себе лютими ворогами народу, сигналізує про те, що в рядах лікарів ще є

не мало ворогів, які притаїлися і нишком шкодять соціалістичній батьківщині. Найперше наше завдання – знищити цю погань, широким розгортанням критики ліквідувати всі дефекти у практичній роботі. Таким, як Крупський, не повинно бути місце серед чесних радянських працівників» (Плямуємо, 1937, с. 4).

Підсумком політичного цькування було звільнення з роботи Крупського Олександра Івановича, що було повідомлено в газеті «Пролетарська правда» за 28 вересня 1937 року (Буржуазного, 1937, с. 4) і арешт органами НКВС УРСР. Проте через декілька місяців Олександр Іванович отримав свободу, натомість йому заборонили жити і працювати в Україні. І з великими труднощами вченому, педагогу вдалося знайти роботу у Воронежі в обласному інституті материнства і дитинства. А згодом після тривалих погоджень стати професором Воронежського медичного інституту і директором клініки акушерства і гінекології (1939-1943), під час радянсько-німецької війни у 1943 році він помер у Москві (Амосова).

Не оминув політичного цькування і професор історії, завідуючий кафедри давньої історії Київського державного університету, науковий співробітник ВУАН УРСР – Кость Тодосійович Штепа (1896 – 1956), якого заарештували 18 березня 1938 року органи НКВС (ГДА СБУ, ф.6, спр. 49863фп, т. 1, арк. 6). Хоча ще у червні 1937 року у статті Я. Доннера «Шкідлива безтурботність. Про журнал «Комуністична освіта»» використовуючи публікацію «До методики вивчення французької буржуазної революції XVIII сторіччя у 8 класі середньої школи» К. Штепу звинувачують у шкідницькій діяльності, яка дезорганізує викладачів історії та по своїй суті є контрреволюційною (Доннер, 1937, с. 3).

На підставі постанови НКВС УРСР від 27 вересня 1939 року 29 вересня 1939 року він був звільнений (ГДА СБУ, ф.6, спр. 49863фп, т. 1, арк. 202). Після чого поновлений на своїх посадах у Київському державному університеті. Вже під час німецько-фашистської окупації у вересні – грудні 1941 року очолював відділ освіти й культури в Київській міській управі, а з наближенням радянських військ емігрував спочатку до Німеччини, в подальшому до США.

Зазнала політичного цькування і професорка історії Київського державного університету Наталя Юстівна Мірза-Авакьянц, котра в своїх лекціях робила наклеп на колгоспників України та відверто протягувала буржуазно-націоналістичні концепції (Пустицький&Козерацький, 1937, с. 2). А також: *«пропагандировала над классовость государственной власти в будущем «независимом украинском государстве», затушевала эксплуататорскую суть христианства, безклассовость в прошлом Украины»* [мовою оригіналу] (ГДА СБУ, ф.6, спр. 50021, арк. 42). Та, ще 31 січня 1935 року, викладаючи у Луганському державному педагогічному інституті, на загальноінститутських зборах її звинуватили в тому, що вона *«недостаточно долае своє націоналістичне минуле, в лекціях*

опошляє М.М. Покровського, говорячи, що в нього є помилки» (Климов, 2009, с. 231).

12 червня 1938 року Наталю Юстовну Мірза-Авакьянц заарештували, а 16 березня 1939 року Військовий трибунал Київського особливого військового округу засудив її до 10 років таборів з конфіскацією майна (ГДА СБУ, ф.6, спр. 50021, арк. 362).

Намагався протистояти політичному цькуванню, захищаючи і виправдуючи свої наукові наробки професор Олександр Сафронович Залужний, котрий на думку наркома освіти УРСР В. Затонського: «... у своїй книжці *«Учення про колектив»* намагається замінити класовий аналіз суспільства реактологічним. ... зводить наклеп на марксизм та обвинувачує його тим, що він *«не з'ясовує механізму постання колективів»*» [мовою оригіналу] (Затонський, 1925, с. 40). Трохи раніше, Д. Скуратівський у своїй статті звинуватив О. Залужного у біологізаторстві та механіцизмі (Скуратівський, 1930, с. 85-92). Під тиском політичних переслідувань Олександр Залужний у 1935 році змушений був переїхати до Москви, а у 1938 році заарештований органами НКВС та 3 квітня 1941 року він помирає.

Розглядаючи життя і творчий доробок, згаданого вже Олександра Залужного, як яскравого представника педології, ми бачимо і поступову тенденцію критики цієї науки і цькування педагогів, що можна спостерігати на прикладі публікацій журналу *«Педология»* (головний редактор – А. Залкінд), зокрема у передовій статті *«Лист т. Сталіна і методологічна пильність на педологічному фронті»*, де зазначається: *«Методологічній розхлябаності, відсутності партійної пильності, гнилому лібералізму на педологічному фронті повинен бути покладений край»* [мовою оригіналу] (Письмо, 1931, с. 2).

Повний же розгром педології, як галузі науки, відбувся із прийняттям постанови ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 року *«Про педологічні збочення в системі Наркомосу»*, в якій педологічні працівники, науковці були звинувачені у шкідницькій діяльності в галузі освіти (Історія, 2005, с. 400-404; Народное образование, 1974, с. 173-175). Фактично же окрім заборони наукових праць й книг відомих вчених, почалася кампанія із закликами до боротьби з педологією, що бачимо у чисельних статтях та рубриках, як у журналі *«Комуністична освіта»*, де з липня 1936 року з'являється рубрика *«Викриття педологічної псевдонауки»*, яка впродовж року розміщувала публікації з критикою основних наукових засад педології (Г. Костюк (1936), І. Хаїт (1936а, 1936б)) та їх втілення в освітню практику (П. Волинський (1936), М. Штівельман (Штівельман&Турбовська, 1936)).

Не менш жахливим і цинічним було і те, що радянська влада використовуючи політичне цькування доводило до самогубства та використовувало політичне цькування і після смерті людини. Нарком освіти УРСР Микола Скріпник, на пленумі ЦК КП(б)У в червні 1933 року прилюдно був звинувачений у тому, що *«вороги із партквітками і*

без нього ховалися за його широку спину», що він мав «серйозні помилки... і в його літературних працях з національного питання та культурного будівництва, в його практичній роботі – у керівництві системою освіти» (Шаповал, 1990, с. 104). Ці тези були підхоплені у статті «Про деякі помилки на теоретичному фронті» Панаса Петровича Любченко (Про деякі, 1933) та інших радянських партійних діячів.

Цього Миколи Скрипника не витримав і 7 липня 1933 року покінчив самогубством. Проте цькування не припинилося. Вже 9 липня 1933 року на зборах Харківського міського партактиву на доповідь Попова М.М. приймається резолюція, яка не тільки вказує на «помилки» Скрипника, а звертає увагу на «правильне проведення українізації, посилення боротьби з механічними підходом до українізації; рішучій чистки партії від класово-чужих і ворожих націоналістичних елементів з партквітками, від опортуністів, ошуканців партії» (Про націоналістичні, 1933а, с. 1). Подібне відбувалося і на зборах Харківського партактиву (Про націоналістичні, 1933б).

Названі приклади політичного цькування відомих освітян й установ є найбільш показовими у загальній тенденції радянських політичних репресій. Як результат цього в суспільстві породжувалась недовіра, ворожнечість, страх та атмосфера загальної «пильності». Газета «Юний піонер» наголошувала: «Ніколи не забувати про капіталістичне оточення, – ось чому вчить нас товариш Сталін. [...] ось чому кожен з нас повинен виховувати себе пильним і завжди готовим дати відсіч ворогові» (Пильність, 1937, с. 1).

А від так поширювалось таке явище, як доноси, які не оминали нікого. Саме за допомогою доносів та наклепів виявляли педагогів, що висловлювали «ворожі погляди», викриваючи їх як «агентів класового ворога». Прикладом цього є доля учительки німецької мови Альми-Ельзи Вільгельмівни Лаубе, яка мала необережність похвалити Троцького у розмові з матір'ю своєї учениці. В результаті ця розмова стала відома органам НКВС і надалі учителька була звинувачена у шпигунстві і контрреволюційній пропаганді та в одній з в'язниць міста Києва 2 грудня 1937 року була розстріляна (ЦДАГО, ф.263, спр. 59661, арк. 11, 16).

Щодо цього негативного явища, академік С. Єфремов в своєму щоденнику за 25 січня 1928 р. писав: «Черговий пароксизм – вишукування по школах поповичів і попівен і викидання їх. Такого ще не бувало. Шпiонство, вислiджування i доноси, доноси, доноси... Це, розумiється, не шовiнiзм, – це слугування пролетарiятавi!» (Єфремов, 1997, с. 728).

До того ж, на початку 1930-х років в школах учителя давали завдання дітям написати твір: «Як мої батьки ставляться до радянської влади», «Як мої батьки саботують вступ до колгоспів» або «Як мої батьки переховують хліб» (Кондратюк, 2018, с. 457).

Фактично радянський тоталітарний режим використовуючи політичне цькування, доноси, арешти, у поєднанні з пропагандою й

агітацією «боротьби з ворогами народу», здійснювали величезний тиск на свідомість радянських громадян, їх психіку, як дорослих, так і дітей, спотворюючи її. Так, у своїх спогадах Григорій Леонтійович Тараненко, 1920 року народження, мешканець міста Сніжне Донецької області, згадував, що: «... Якимось прийшовши на заняття, я почув, що на шахті відбулася велика аварія, ... винним в ній – ворог народу – головний інженер Іоффе. Його донька, як і її подруга, донька директора шахти, вчилися в нашій школі. Вони частенько разом розмовляли й ходили на перервах. Але після аварії ситуація різко змінилась. Я спостерігав, як на перерві донька головного інженера стояла біля стінки одна, а подруга до неї близько не підходила. Діти з молодших класів бігали й кричали «Ворог народу, ворог народу». Дівчина від цього буквально ридала, але їй ні хто не співчував й не жалів...» (Чорне, 2011, с. 2). А в інформаційній довідці про виховання дітей у школах Петрівського району Київської області та у Ольгопольському районі Вінницької області 7 квітня 1937 року повідомлялося, що на Вінниччині «Ученицу Заречанскую обвинили в пособничестве только за то, что она смотрела в окно, когда вели арестованного контрреволюционера Зинченко (из решения обкома КП(б)У» [мовою оригіналу] (ЦДАГО, ф. 1, оп. 20, спр. 7098, арк. 7). І таких прикладів можна назвати велику кількість.

Таким чином, ми бачимо, що здійснювання політичного цькування, як частини політичних репресій, у 1920-1930-х роках відбувалося у тісному зв'язку з пропагандою і агітацією «боротьби з ворогами народу» в засобах масової інформації. Саме ж політичне цькування завжди стосувалося конкретних особистостей, або певних установ і організацій, що по суті носило персоналізований характер.

Ідеологами та «історіографами» цього є вище партійне й радянське керівництво СРСР на чолі з Й. Сталіним. Їх публікації та виступи про наростання класової боротьби й супротиву повержених класів можна розцінювати як соціальний заказ і послідовну політичну задачу спрямовану на розширення терору, масштаб якого мав абстрактний характер, бо дійсні розміри замовчувались.

Окрім того, радянська влада переслідувала суцільно практичну мету, потрібно було не тільки обґрунтувати необхідність знищення багаточисельних «ворогів народу», а й нагадати, що «ворог» поруч, що він може бути сусідом, і даже членом родини. А й створити атмосферу страху, агресивності й підозрливості в суспільстві. Що породжувало ідеологічне нетерпимість та ненависть до «ворогів народу», виправдовувало державне беззаконня й свавілля, котре і спостерігалось в системі освіти та дитячому середовищі у 1920-1930-х роках.

Дослідження дає можливість бачити які методи психологічного тиску, маніпуляцій і змін свідомості насамперед молоді й дітей були притаманні радянській владі. І як радянська влада використовувала політичні репресії проти власних громадян заради втримання влади.

У той же час сьогодні ми не можемо заперечувати і те, що в сучасному пострадянському світі спостерігаємо подібне політичне цькування та репресії. А від так аналізуючи складні процеси 1920-1930-х років в радянській Україні, ми можемо в майбутньому розробити методологію боротьби і протидії цим негативним явищам сьогодні у сучасному демократичному суспільстві України, що потребує подальших зусиль науковців.

Список використаної літератури

- 1. Марочко В.,** Хіллінг Г. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941). Київ: Науковий світ, 2003. 302 с.
- 2. Кропачев С. А.** Советская пропаганда 1937–1938 годов о масштабах массовых политических репрессий. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1. Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология.* 2011. № 2. С. 65–76.
- 3. Кропачев С. А.** «Большой террор» и его жертвы в зеркале советской пропаганды 1937–1938 годов. *Российская история.* 2011. № 2. С. 116–124.
- 4. Попова О. Ю.** «Ворожі практики»: досвід інтерпретації кореспондентами газети «Соціалістичний Донбас» (1936–1938). *Нові сторінки історії Донбасу.* Книга 20 / Редкол.: З. Г. Лихолобова, відповід. за вип. та упоряд. О. В. Стяжкіна, відповід. секретар О. Б. Пенькова та інші. Донецьк: ДонНУ, 2011. 181 с. С. 95–106.
- 5. Бривко М. В.** Радянська пропаганда 1937–1938 роках про політичні репресії. *Нові сторінки історії Донбасу.* Книга 25 / Гол. ред. д. і. н., проф. О. В. Стяжкіна; співголова ред. кол. д. і. н., проф. В. А. Моргун. Вінниця: ДонНУ, 2016. 224 с. С. 179–189.
- 6. Бривко М. В.** Політичні репресії 1937–1938 років на сторінках освітніх друкованих видань як елемент пропаганди. *Мас-медіа на зламі епох: реалії та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /* відп. ред. А. О. Галич. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. 326 с. С. 85–94.
- 7. День преси.** *Народний учитель.* 1927. № 18 (122) (5 травня). С. 1.
- 8. Маркова С. В.** Суспільно-політичні зміни в українському селі у контексті формування комуністичної системи (1917–1933 рр.): дис. ... д-ра іст. наук спец. 07.00.01. «Історія України». Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2015. 534 с.
- 9. Про хиби** партійної роботи і заходи ліквідації троцькістської та інших дворушників. Доповідь тов. Сталіна на Пленумі ЦК ВКП(б) 3 березня 1937 року. *Шлях до знання.* 1937. 4 квітня (№ 10). С. 1–5.
- 10. Про хиби** партійної роботи і заходи ліквідації троцькістської та інших дворушників. Доповідь тов. Сталіна на Пленумі ЦК ВКП(б) 3 березня 1937 року. *Комуністична освіта.* 1937. № 3 (березень). С. 1–20.
- 11. Кліцаков І. О.** Підготовка і виховання учительських кадрів на Україні (1927–1937 рр.). *Український історичний журнал.* 1990. № 2. С. 57–69.
- 12. Протест** проти виступів Єфремовщини. *Народний учитель.* 1928. 18 листопада (№ 48). С. 1.

13. Н. Н. Єфремовщину засуджено. *Народній учитель*. 1928. 19 грудня (№ 51). С. 2. **14. Хвиля А.** Союз визволення України – загін світового фашизму. *Комуніст*. 1930. 10 лютого (№ 40). С. 3. **15. Хвиля А.** За більшовистську пильність на фронті творіння української культури. *Комуністична освіта*. 1933. № 5. С. 3–10. **16. Хвиля А.** Знищити націоналістичне коріння на мовному фронті. *Комуністична освіта*. 1933. № 6. С. 16–27. **17. Тарапон О.** Формування ціннісних орієнтирів українського радянського суспільства в умовах політичних та соціокультурних трансформацій 1920–1930-х рр. *Етнічна історія народів Європи*. 2014. Вип. 44. С. 145–150. **18. Жертвы репрессий** / отв. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Юринформ, 1993. 275 с. **19. Крупському** не місце серед радянських науковців. *Пролетарська правда*. 1937. 24 вересня (№ 221). С. 4. **20. До кінця** розплутати кубло буржуазних націоналістів у медичному інституті. *Пролетарська правда*. 1937. 24 вересня (№ 221). С. 4. **21. Плямуємо** дворушника – петлюрівця Крупського. *Пролетарська правда*. 1937. 26 вересня (№ 222). С. 4. **22. Буржуазного** націоналіста Крупського знято з роботи. *Пролетарська правда*. 1937. 28 вересня (№ 224). С. 4. **23. Амосова К.** «Великий терор» 1936–38 років серед академічної спільноти Київського медичного університету. Частина II. Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nmu.ua/nmu-175/kateryna-amosova-velykuj-terror-1936-38-rokiv-sered-akademichnoyi-spilnoty-kyuyivskogo-medychnogo-universytetu-chastyna-ii/> (Дата перегляду 02.11.2018). **24. ГДА СБУ.** Фонд 6, Спр. 49863фп, Том 1. **25. Доннер Я.** Шкідлива безтурботність. Про журнал «Комуністична освіта». *Комуніст*. 1937. 9 червня (№ 131). С. 3. **26. Пустицький Ю., Козерацький М.** Викорчувати з державного університету буржуазних націоналістів і їх підсобників. *Більшовик*. 1937. 28 вересня (№ 224). С. 2. **27. ГДА СБУ.** Фонд 6, Справа 50021фп. **28. Климов А.** З історії вищої педагогічної освіти на Луганщині: 30-ті роки ХХ ст. *Краєзнавство*. 2009. № 1-2. С. 228–234. **29. Затонський В. П.** Про вчителів та школу. (Промови). Харків: Радянська школа, 1925. 228 с. **30. Скуратівський Д.** Проти «біологізації» колективізму. *Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки*. 1930. № 3–4. С. 85–92. **31. Письмо** т. Сталина и методологическая бдительность на педологическом фронте. *Педология*. 1931. № 5-6. С. 1–2. **32. Історія** української школи і педагогіки: хрестоматія / уклад.: О. О. Любар; за ред. В. Г. Кременя. Київ: Знання, 2005. 767 с. **33. Народное** образование в СССР. Сборник документов (1917–1973 гг.). / сост.: А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. Москва: Педагогика, 1974. 560 с. **34. Костюк Г.** Теорія і практика педологічної псевдонауки. *Комуністична освіта*. 1936. № 8. С. 146–156. **35. Хаїт І. А.** Про знахарів, які претендували на звання учених. *Комуністична освіта*. 1936. № 7. С. 59–63. **36. Хаїт І. А.** Про псевдонауку педологію. *Комуністична освіта*. 1936. № 8. С. 120–140. **37. Волинський П.** Про наскоки

педологів на проблеми уроку. *Комуністична освіта*. 1936. № 10. С. 102–108. **38. Штівельман М.,** Турбовська С. З шкідливої практики педологічної роботи. *Комуністична освіта*. 1936. № 8. С. 156–160. **39. Шаповал Ю. І.** У ті трагічні роки: сталінізм на Україні. Київ: Політвидав України, 1990. 143 с. **40. Про деякі** помилки на теоретичному фронті. З промови тов. П. П. Любченко на Пленумі ЦК ЛКСМУ. *Вісті ВУЦВК*. 1933. 6 липня (№ 150). С. 3–4. **41. Про націоналістичні** ухили в лавах української парторганізації та про завдання боротьби з ними. Резолюція зборів Харківського міського партактиву на доповідь тов. М. М. Попова 9 липня 1933 року. *Вісті ВУЦВК*. 1933. 11 липня (№ 154). С. 1. **42. Про націоналістичні** ухили в лавах української парторганізації та про завдання боротьби з ними. Доповідь секретаря ЦК КП(б)У тов. М. М. Попова на зборах Харківського партактиву 9 липня 1933 року. *Вісті ВУЦВК*. 1933. 12 липня (№ 155). С. 1. **43. Пильність** насамперед. *Юний піонер*. 1937. 15 квітня (№ 36). С. 1. **44. ЦДАГО України.** Фонд 263, Опис 1, Спр. 59661фп. **45. Єфремов С. О.** Щоденники, 1923–1929. Київ: ЗАТ «Газета «РАДА»», 1997. 848 с. **46. Кондратюк О.** Нищення традиційної народної культури – головний напрямок громадської роботи радянських вчителів 1930–1940-х років. *Масавья рэпрэсіі ў СССР у гістарычных даследаваннях ы калектыўнай памяці: навуковы зборнік / пад рэд. А. Смаленчука і А. Кандраціук*. Мінск: Зміцер Колас, 2018. 608 с. С. 452–467. **47. Чорне** золото Григорія Тараненко. *Сніжнянське життя*. 2011. 6 квітня (№ 26). С. 2. **48. ЦДАГО України.** Фонд 1, Опис 20, Спр. 7098.

References

- 1. Marochko, V., & Khillih, H.** (2003). Represovani pedahohy Ukrainy: zhertvy politychnoho teroru (1929–1941) [Repressed teachers of Ukraine: victims of political terror (1929–1941)]. Kyiv: Naukovyy svit [in Ukrainian].
- 2. Kropachev, S. A.** (2011). Sovetskaya propaganda 1937–1938 godov o masshtabakh massovykh politicheskikh repressiy [Soviet propaganda of 1937–1938 on the scale of mass political repression]. *Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 1: Regionovedeniye: filosofiya, istoriya, sotsiologiya, yurisprudentsiya, politologiya, kul'turologiya – Bulletin of the Adyghe State University. Series 1. Regional studies: philosophy, history, sociology, jurisprudence, political science, cultural studies*, 2, 65–76 [in Russian].
- 3. Kropachev, S. A.** (2011). «Bol'shoy terror» i yego zhertvy v zerkale sovetsoy propagandy 1937–1938 godov [The Great Terror and its victims in the mirror of Soviet propaganda of 1937–1938]. *Rossiyskaya istoriya – Russian history*, 2, 116–124 [in Russian].
- 4. Popova, O. Yu.** (2011). «Vorozhi praktyky»: dosvid interpretatsiyi korespondentamy hazety «Sotsialistychnyy Donbas» (1936–1938) [«Hostile Practices»: An Interpreter's Experience of Interpreting the Socialist Donbass Newspaper (1936–1938)]. *Novi storinky istoriyi Donbasu – New pages in the history of Donbass*, 20, 95–106 [in Ukrainian].
- 5. Bryvko, M. V.** (2016). Radianska propahanda 1937–

1938 rokakh pro politychni represii [Soviet propaganda of 1937–1938 about political repression]. *Novi storinky istorii Donbasu – New pages in the history of Donbass*, 25, 179-189 [in Ukrainian]. **6. Bryvko, M. V.** (2018). Politychni represii 1937–1938 rokiv na storinkakh osvitnikh drukovanykh vydan yak element propahandy [Political repression of 1937–1938 on the pages of educational publications as an element of propaganda]. *Mas-media na zlami epokh: realii ta perspektyvy rozvytku: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Mass media at the turn of the epochs: realities and prospects of development: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference*. Starobilsk: DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 85-94 [in Ukrainian]. **7. Den presy** (1927, May 5) [Press Day]. *Narodnyi uchytel – People's teacher*, 18, 1 [in Ukrainian]. **8. Markova, S. V.** (2015). Suspilno-politychni zminy v ukrainskomu seli u konteksti formuvannia komunistychnoi systemy (1917–1933 rr.) [Socio-political changes in the Ukrainian village in the context of the formation of the communist system (1917–1933)]. *Doctor's thesis*. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet im. Ivana Ohienka [in Ukrainian]. **9. Pro khyby** partiinoi roboty i zakhody likvidatsii trotskistskoi ta inshykh dvorushnykiv. Dopovid tov. Stalina na Plenumi TsK VKP(b) 3 bereznia 1937 roku [On the omissions of party work and measures to eliminate Trotskyist and other two-handed. Com. Stalin at the plenum of the Central Committee of the CPSU (b) on March 3, 1937]. *Shliakh do znannia – The path to knowledge*, 10, 1-5 [in Ukrainian]. **10. Pro khyby** partiinoi roboty i zakhody likvidatsii trotskistskoi ta inshykh dvorushnykiv. Dopovid tov. Stalina na Plenumi TsK VKP(b) 3 bereznia 1937 roku [On the shortcomings of party work and measures to eliminate Trotskyist and other double-minded people. Report of Comrade Stalin at the Plenum of the Central Committee of the CPSU (b) on March 3, 1937]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 3, 1-20 [in Ukrainian]. **11. Klitsakov, I. O.** (1990). Pidhotovka i vykhovannia uchytelskykh kadriv na Ukraini (1927–1937 rr.) [Training and education of teachers in Ukraine (1927–1937)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 57-69 [in Ukrainian]. **12. Protest** proty vystupiv Yefremovshchyny [Protest Against Ephraim's Speeches]. (1928, November 18). *Narodnii uchytel – People's teacher*, 48, 1 [in Ukrainian]. **13. N. N.** (1928, December 19). N. N. Yefremovshchynu zasudzheni [Ephraim is condemned]. *Narodnii uchytel – People's teacher*, 51, 2 [in Ukrainian]. **14. Khvyliia, A.** (1930, February 10). Soiuz vyzvolennia Ukrainy – zahin svitovoho fashyzmu [The Union of Liberation of Ukraine is a detachment of world fascism]. *Komunist – Communist*, 40, 3 [in Ukrainian]. **15. Khvyliia, A.** (1933). Za bilshovystsku pylnist na fronti tvorinnia ukrainskoi kultury [For the Bolshevik vigilance at the front of the creation of Ukrainian culture]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 5, 3-10 [in Ukrainian]. **16. Khvyliia, A.** (1933). Znyshchyty natsionalistychni korinnia na movnomu fronti [Destroy nationalist roots on the linguistic front]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 6, 16-27 [in Ukrainian]. **17. Tarapon, O.** (2014). Formuvannia tsinnisnykh oriientyriv ukrainskoho

radianskoho suspilstva v umovakh politychnykh ta sotsiokulturnykh transformatsii 1920–1930-kh rr. [The formation of valuable landmarks of Ukrainian soviet society in the conditions of political and sociocultural transformations of the 1920s–1930s]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy – Ethnic history of the peoples of Europe*, 44, 145-150 [in Ukrainian].

18. Shemshuchenko, Yu. S. (Eds.). (1993). Zhertvy repressij [Victims of repression]. Kyiv: Yuryinform [in Russian].

19. Krupskomu ne mistse sered radianskykh naukovtsiv [Krupsky is not a place among Soviet scientists]. (1937, September 24). *Proletarska Pravda – Proletarian truth*, 221, 4 [in Ukrainian].

20. Do kintsia rozplutaty kublo burzhuaznykh natsionalistiv u medychnomu instytuti [Until the end, unravel the bourgeois nationalist cube at the Medical Institute]. (1937, September 24). *Proletarska Pravda – Proletarian truth*, 221, 4 [in Ukrainian].

21. Pliamuiemo dvorushnyka – petliurivtsia Krupskoho [We spot a two-armed – Petluray Krupsky]. (1937, September 26). *Proletarska Pravda – Proletarian truth*, 222, 4 [in Ukrainian].

22. Burzhuaznoho natsionalista Krupskoho zniato z roboty [The bourgeois nationalist Krupsky was dismissed]. (1937, September 28). *Proletarska Pravda – Proletarian truth*, 224, 4 [in Ukrainian].

23. Amosova, K. (2018). «Velykyi teror» 1936–38 rokiv sered akademichnoi spilnoty Kyivskoho medychnoho universytetu. Chastyna II. Natsionalnyi medychnyi universytet imeni O. O. Bohomoltsia [The Great Terror of 1936–38 among the academic community of Kyiv Medical University. Part II. Bogomolets National Medical University]. Retrieved from <http://nmu.ua/nmu-175/kateryna-amosova-velykyj-teror-1936-38-rokiv-sered-akademichnoyi-spilnoty-kyivskogo-medychnogo-universytetu-chastyna-ii/> (Last accessed 02.11.2018) [in Ukrainian].

24. HDA SBU [SSA of the SSU]. F. 6, Spr. 49863fp, T. 1 [in Russian].

25. Donner, Ya. (1937, June 9). Shkidlyva bezturbotnist. Pro zhurnal «Komunistychna osvita» [Harmful carelessness. About the journal «Communist Education»]. *Komunist – Communist*, 131, 3 [in Ukrainian].

26. Pustytskyi, Yu., & Kozerskyi, M. (1937, September 28). Vykorchuvaty z derzhavnoho universytetu burzhuaznykh natsionalistiv i yikh pidsobnykiv [To eradicate bourgeois nationalists and their accomplices from the State University]. *Bilshovyk – The Bolsheviks*, 224, 2 [in Ukrainian].

27. HDA SBU [SSA of the SSU]. F. 6, Spr. 50021fp [in Russian].

28. Klymov, A. (2009). Z istorii vyshchoi pedahohichnoi osvity na Luhanshchyni: 30-ti roky XX st. [From the history of higher pedagogical education in Luhansk region: 30-ies of XX century]. *Kraieznavstvo – Local lore*, 1-2, 228-234 [in Ukrainian].

29. Zatonskyi, V. P. (1925). Pro vchyteliv ta shkolu (Promovy) [About teachers and school (Speeches)]. Kharkiv: Radianska shkola [in Ukrainian].

30. Skurativskyĭ, D. (1930). Protvy «biolohizatsii» kolektyvizmu [Against the «biologization of collectivism». *Ukrainskyi visnyk refleksolohii ta eksperymentalnoi pedahohiky – Ukrainian Bulletin of Reflexology and Experimental Pedagogy*, 3-4, 85-92 [in Ukrainian].

31. Pis'mo t. Stalina i metodologicheskaya bditel'nost' na pedologicheskome fronte [Comrade Stalin's letter and methodological vigilance on the pedological front]. (1931).

Pedologiya – Pedology, 5-6, 1-2 [in Russian]. **32. Kremenya, V. H., & Liubar O. O.** (Eds.). (2005). *Istoriia ukrainskoi shkoly i pedahohiky: khrestomatiia* [History of Ukrainian school and pedagogy: Reader]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian]. **33. Abakumov, A. A.** (Eds.). (1974). *Narodnoye obrazovaniye v SSSR. Sbornik dokumentov (1917–1973 gg.)* [Public education in the USSR. Collection of documents (1917–1973)]. Moscow: Pedagogika [in Russian]. **34. Kostiuk, H.** (1936). *Teoriia i praktyka pedolohichnoi psevdonauky* [The theory and practice of pedological pseudoscience]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 8, 146-156 [in Ukrainian]. **35. Khait, I. A.** (1936). *Pro znakhariv, yaki pretenduvaly na zvanntia uchenykh* [About the sorcerers who claimed the title of scientists]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 7, 59-63 [in Ukrainian]. **36. Khait, I. A.** (1936). *Pro psevdonauku pedolohiiu* [About pseudoscience pedology]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 8, 120-140 [in Ukrainian]. **37. Volynskyĭ, P.** (1936). *Pro naskoky pedolohiv na problemy uroku* [On the pedologists' onsets on the problems of the lesson]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 10, 102-108 [in Ukrainian]. **38. Shtivelman, M., & Turbovska, S.** (1936). *Z shkidlyvoi praktyky pedolohichnoi roboty* [From the harmful practice of pedological work]. *Komunistychna osvita – Communist education*, 8, 156-160 [in Ukrainian]. **39. Shapoval, Yu. I.** (1990). *U ti trahichni roky: stalinizm na Ukraini* [In those tragic years: Stalinism in Ukraine]. Kyiv: Polityvydav Ukrainy [in Ukrainian]. **40. Pro deiaki pomylyky na teoretychnomu fronti.** Z promovy tov. P. P. Liubchenko na Plenumi TsK LKSMU [Some errors on the theoretical front. From the speech of Comrade. P. P. Lyubchenko at the Plenum of the Central Committee of the LKSMU]. (1933, July 6). *Visti VUTsVK – Visti VUTSVK*, 150, 3-4 [in Ukrainian]. **41. Pro natsionalistychni ukhyly v lavakh ukrainskoi partorhanizatsii ta pro zavdannia borotby z nymy.** Rezoliutsiia zboriv Kharkivskoho miskoho partaktyvu na dopovid tov. M. M. Popova 9 lypnia 1933 roku [About nationalist biases in the ranks of the Ukrainian party organization and the task of combating them. Resolution of the Meeting of the Kharkiv City Party Committee on the report of Comrade M. M. Popov July 9, 1933]. (1933, July 11). *Visti VUTsVK – Visti VUTSVK*, 154, 1 [in Ukrainian]. **42. Pro natsionalistychni ukhyly v lavakh ukrainskoi partorhanizatsii ta pro zavdannia borotby z nymy.** Dopovid sekretaria TsK KP(b)U tov. M. M. Popova na zborakh Kharkivskoho partaktyvu 9 lypnia 1933 roku [About nationalist biases in the ranks of the Ukrainian party organization and the task of combating them. Report of the Secretary of the CC CP(b) in com. M. M. Popov at the meeting of the Kharkov Party Committee on July 9, 1933]. (1933, July 12). *Visti VUTsVK – Visti VUTSVK*, 155, 1 [in Ukrainian]. **43. Pylnist nasampered** [Vigilance first and foremost]. (1937, April 15). *Yunyi pioneer – Young pioneer*, 36, 1 [in Ukrainian]. **44. TsDAHO Ukrainy** [CDAGO of Ukraine]. F. 263, Op. 1, Spr. 59661fp [in Russian]. **45. Yefremov, S. O.** (1997). *Shchodennyky, 1923–1929* [Diaries, 1923–1929]. Kyiv: ZAT «Hazeta «RADA»» [in Ukrainian].

46. Kondratiuk, O. (2018). Nyshchennia tradytsiinoi narodnoi kultury – holovnyi napriamok hromadskoi roboty radianskykh vchyteliv 1930–1940-kh rokov [The destruction of traditional folk culture was the main focus of the Soviet teachers' social work in the 1930s–1940s]. *Masavyja represii ŭ SSSR u historyčnych dasliedavanniach u kaliiektyŭnaj pamiaci: naukovy zbornik* (pp. 452-467). Minsk: Zmitser Kolas [in Ukrainian]. **47. Chorne** zoloto Hryhoriia Taranenko [Grigory Taranenko's Black Gold]. (2011, April 6). *Snizhnianske zhyttia – December life*, 26, 2 [in Russian]. **48. TsDAHO** Ukrainy [CDAGO of Ukraine]. F. 1, Op. 20, Spr. 7098 [in Russian].

Бривко М. В. Політичне цькування освітян у 1920–1930-х роках як частина політичного репресування

Сучасне положення і розвиток суспільства усе частіше говорить нам про певні тенденції поширення політичного цькування громадських і політичних діячів, як частину процесу репресування, у тому числі і в галузі освіти, у порівнянні із трагічними сторінками нашого минулого. А від так дана тема є доволі актуальною і в сучасному науковому дискурсі.

Методологія дослідження спирається на принципи об'єктивності, системності, історизму, діалектики та міждисциплінарності. А саме дослідження базується на історичних і історико-педагогічних методах.

У дослідженні наводяться приклади політичного цькування представників радянської системи освіти у 1920–1930-х роках, у тому числі і через засоби масової інформації, як суспільно-політичного, так і профільного освітнього значення. Наведені дані яскраво розкривають намагання радянської влади використати свідомість громадян у боротьбі з «ворогами народу» та зверхність більшовиків над правами кожної людини, для утримання своєю влади. Доповненням до розкриття теми є залученні документальні джерела, що демонструють політичне цькування освітян у виступах на різних зібраннях та мітингах.

Наведені приклади політичного цькування освітян дають можливість більш глибоко вивчити механізми політичного репресування української інтелігенцію в цілому та побачити, які методи психологічного тиску, маніпуляцій і змін свідомості, насамперед молоді й дітей, притаманні радянській владі. Та проаналізувати у майбутньому сучасні їх вияви і розробити методологію боротьби з цими негативними явищами у демократичному суспільстві, що потребує подальших зусиль науковців.

Ключові слова: політичні переслідування, цькування, пропаганда, агітація, репресії, освіта, засоби масової інформації, 1920–1930 рр., УРСР.

Бривко Н. В. Политическая травля педагогов в 1920–1930-х годах как часть политического репресирования

Современное положение и развитие общества все чаще говорит нам об определенных тенденциях распространения политической травли

общественных и политических деятелей, как части процесса репрессирования, в том числе и в области образования, в сравнении с трагическими страницами нашего прошлого. Поэтому тема является актуальной и в современном научном дискурсе.

Методология исследования опирается на принципы объективности, системности, историзма, диалектики и междисциплинарности. А исследования базируется на исторических и историко-педагогических методах.

В исследовании приводятся примеры политической травли представителей советской системы образования в 1920–1930-х годах, в том числе и через средства массовой информации, как общественно-политического, так и профильного образовательного значения. Приведенные данные ярко раскрывают попытки советской власти использовать сознание граждан в борьбе с «врагами народа» и пренебрежение большевиками прав каждого человека, для удержания своей власти. Дополнением к раскрытию темы является привлечение документальных источников, демонстрирующих политическую травлю педагогов в выступлениях на различных собраниях и митингах.

Приведенные примеры политической травли педагогов дают возможность глубже изучить механизмы политического репрессирования украинской интеллигенции в целом и увидеть, какие методы психологического давления, манипуляций и изменения сознаний, прежде всего молодежи и детей, присущие советской власти. Проанализировать в будущем современные их проявления и разработать методологию борьбы с этими негативными явлениями в демократическом обществе, что требует дальнейших усилий ученых.

Ключевые слова: политическое преследование, травля, пропаганда, агитация, репрессии, образования, средства массовой информации, 1920–1930-е годы, УССР.

Bryvko M. Political Conclusion of Educators in the 1920s–1930s as Part of Political Repression

The current situation and development of society increasingly tells us about certain trends of political harassment of public and political figures, as part of the process of repression, including in the field of education, compared to the tragic pages of our past. And so this topic is quite relevant in modern scientific discourse.

The research methodology is based on the principles of objectivity, systematics, historicism, dialectics and interdisciplinarity. Namely, the study is based on historical and historical-pedagogical methods.

The study provides examples of political harassment of representatives of the Soviet education system in the 1920s and 1930s, including through the media, both socio-political and professional educational significance. These data clearly reveal the attempts of the Soviet government to use the consciousness of citizens in the struggle against the «enemies of the people»

and the supremacy of the Bolsheviks over the rights of every person to maintain their power. In addition to the disclosure of the topic is the involvement of documentary sources that demonstrate the political harassment of educators in speeches at various meetings and rallies.

These examples of political harassment of educators provide an opportunity to study more deeply the mechanisms of political repression of the Ukrainian intelligentsia as a whole and see what methods of psychological pressure, manipulation and change of consciousness, especially youth and children, are inherent in Soviet power. But to analyze their future manifestations in the future and to develop a methodology for combating these negative phenomena in a democratic society, which requires further efforts of scientists.

Key words: political persecution, harassment, propaganda, agitation, repressions, education, mass media, 1920s–1930s, USSR.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2021 р.

Прийнято до друку 26.03.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Курило В. С.